

ԲԼԹԵՆԻ ԵՒ ՀԱՅՀԱՍԵՍ

ՆՈՐԱՅՐ ԲԻԶԱՆԴԱՅԻ իր «Հայկական Բառարանում» մէջ կ'ապացուցանէ (տպագր. Կ. Պոլիս, 1880, տպ. Քերիշճեան) որ բլթենի կը նշանակէ *Trigonella Foeniculum L.* ֆր. *Fenugrec*, լատ. *Telis* բառը, և ոչ թէ Տիրու գլ. *callosité*, կոշկուտ, ինչպէս գրուած է Գաղիանոսի բառերուն մէջ և զոր կ'ընդունի նոյնպէս Հ. Մանուէլ Զախ-շահեան, նոր Հայկական Բառարանը, Առձեռն Բառարան, Լիմոնեան:

Բլթենին կը կոչուի արար. հուրպէ, պարս. հիւրպէ, թրք. բոյ բոխումը, շում-պաղի, շեկիյո. ֆր. *fenugrec*, *séné-grain* սենեկրին: Արեւելքի մէջ իբրեւ մանուկ և իբրեւ դեղ կը գործածուի, Եւսթէի մէջ կ'ուտեն, գիրցնող է:

Բլթենին տարեւոր բոյս է, թիթեռնազգիներու տոհմէն երեքնուկին (*trèfle*), առուշտին (*luzerne*) պէս երեքձգի տե-րեւներ ունի, սպիտակ ծաղիկներ, մենուոր կամ երկուական հատ, տերեւներուն ա-նութէն (*aisselle*) ծլած. պտուղները եր-կայն, զերանդի պէս կ'որ են, տափակ. կը պարունակեն 10-20 սերմ, քառակուսի, անկանոն, այս հատիկները կարծր են և մութ դեղնագոյն, համը լուրիայի, ուրոնի համին կը նմանի, հոտը ծանր է:

Հնդկաստանի մէջ տեղացիք կ'ուտեն հատիկները, սերմերը, երբ թարմ են ու մատղաշ:

Կը պարունակեն լիսիգին փոսփոր:

Բլթենին գիրցնող է, զօրացուցիչ, *Mignot* կ'ըսէ թէ ձկան իւղի տեղ կը ծա-ռայէ. պէտք է հոտը անցնել և տնու-շահոտել (*aromatiser*). Իւրաքանչիւր ճաշի առեն սուրճի դգալի մը չափով աւել աճուշով (*confiture*):

Ext. fl. di fenugrec 75 gr.
Sp. écorces oranges amères 150 gr.

Ժամանակին յոյները իրենց գերինները կը սնուցանէին անոր հատիկներովը և անասունները անոնց կեղեւներովը, նոյնը կը կատարուի այսօր Եգիպտոսի մէջ ուր Բլթենի կը մշակեն: Բլթենին ալիւրը կակուղցնող է, անութներու ծանր հոտը կ'անցընէ. կանանց ծննդական գործա-րանին մէջ Բլթենի ալիւրի տոպրակիկները զնելը այդ մասերուն բորբոքումները կ'ան-ցընէ. անկէ հանուած իւզը կը մաքրէ մազերը, կը դարմանէ մազերու թեփելը (*pellicule*):

ԱՄՓՈՓԵՆՔ. - Նորայր նոյն տունը կը համարի բլթենին և հացհամեմբ. սակայն այլ է բլթենի, այլ՝ հացհամեմբ. *nigelle* կոչուած տունը՝ որ թուրքերէն կը կոչուի լիթեք օրու, արջնդեղ, սեւ գնդիկ. ոչ միայն Նորայր այլ և ուրիշներ շփոթած են այդ երկու բոյսերը:

Ամբրտոված «ԱՆԳԻՏԱՅ ԱՆՊԵՏ» ին մէջ կը գրէ. «Բլթենի որ է հացհամեմբ. որ է հապպաթ ըս սովտան». Գէորգ Պա-լատեցի՝ որու պարսկերէն հայերէն բա-ռագիրքը հեղինակութիւն կը ներկայացնէ իր ճշգրտեմամբ՝ կը գրէ «ԱՆՔԻՇ, հաց-համեմբ, արջնդեղ, սեւիճ (ե սեւագոյն մա-րիկ ունի զոր ցանկե ի վերայ հացի) լիթեք օրի, արաբերէն հապպէր իս սեփտա»:

Արջնդեղին, հացհամեմբին ֆրանսերէնն է *nigelle*. Նորայր, Լուսինեան և այլք շփոթած են իրարու հետ *nigelle* և *nielle*.

Nigelle, արջնդեղ, հացհամեմբ, սեւ գնդիկ, լիթեք օրի. *Nielle*, *caryophyllus* ներու տոհմէն, որուն պատկերը դրած են Հայբուսակ և Հ. Քաջունի փոխանակ արջնդեղի պատկերին. *Nielle*-ը գիտական անունով կը կոչուի *Lychnis Githago L.* = *Gith* = *Agrostis Githago* և կ'ը բուսնի ցորենի արտերուն մէջ և խիստ փասակար է զայն ուտելը թէ մարդուն և թէ անասուններուն, և զժուարին է ունդը զատել ցորենէն:

Գալտ. ՅՈՎՀ. ԱՐԹԻՆԵԱՆ
Առնուվիլ 1է Գոմէս:

ՀԱՅՀԱՍԱՅԻ մէջ հրատարակուած Հան-դէս մը կը գրէ որ երկրին հիւսի-սային և հիւսիսային արեւմտեան լեռներու մէջ թթենի չգտնուելուն՝ շերամի որդերը կը սնուցուին Սինձի մատղաշ ճիւղերով: Արդ սխալ է Սինձ կոչել այն խոտը որ երկար ժամանակներէ հետէ Հայաստանի մէջ կ'աճի առատօրէն և կը կոչուի Սինձ, իսկական հայ անունով:

Սինձը՝ Բարդաճաղիկ (*Synantherées*) տարեւոր խոտ մըն է, գարնան կը բուսնի զիւրն ծաղիկներով, որոնք զուրս կ'իւլեն մատղաշ ճիւղերու անութներէն. այդ ճիւ-ղերը կը պարունակեն անոյշ, համեղ կաթ մը՝ զոր տղաք դաշտերու մէջ կը ծնեն:

Սինձը որ ձմրան պատուական բանջա-րեղէն մը կը կազմէ իր արմատներով՝ Ակաղեմիոյ զիտական աշխատակից Սար-գիսեանի ձեռքին տակ կը ստացուի խոշոր բոժոժներ և մեծաքանակ միտաքս: Սինձի զիտական անունն է *Tragopogon arven- sis L.* դաշտերու Սինձ, որ մշակուելով

կ'ունենանք *Tragopogon sativa L.* մշակուած Սինձ, ֆոլմօրու. *Tragopon* լատիններէն կը նշանակէ ֆոլի մօրուք, նոյն նշանակութեամբ արաբերէն *Լահիյէթ-ի-թ-թիս*. ունինք նոյնպէս գոգի նոր բառ մը: Սինձ՝ յիշուած է քանիցս հայ մատե-նագրութեան՝ ձեւագրի մէջ

«Աղետալ ճին, որ քօլմօրու, որ քաքս սաքալի որ Սինձ, որ ալալօշանկ, որ աւ-փալանը (բէլթէլ): Գօշմօրուք, Սինձ, ա-լալուշան: Սարաքս (*Taraxacum*) կու-բանջար»:

«Գօշմօրուից քամուկս, Ոսարալայիցէ իւթթիս որ Սինձի չոր կաթ որ չորա-ցնեն»:

Կալիֆօռնիոյ մէջ զպրոցական տղոց համար կը ջանան իբրեւ ծամոց (չուինկ ձրմ *chuing zum*) գործածել Սինձի կարծրացած նիւթը:

Սինձի մասին խօսած եմ «տունկերը և անոնց հայերէն անուններն զրքոյկիս» մէջ, որ առաջին անգամ երեցաւ Զօպանեանի «Անահիտին մէջ, յետոյ առանձին տետրա-կով»:

Գալտ. ՅՈՎՀ. ԱՐԹԻՆԵԱՆ

Առնուվիլ 1է Գոմէս:

ՀԱՅ ՆԿԱՐՉՈՒՇԻ ՕՐ. ՄԱՅՏԱ ՄՆՏԻԿԵԱՆ

Հաճոյքով կը ծանօթացնենք «Բազմա-վէպ» ընթերցողներուն՝ հայ նկարչուհի Մայտա Մնտիկեանը: Միլանարնակ հայ օրիորդը վերջերս լայն յաջողութիւն գտած է իր տուած Յուցահանդէսով այդ քաղքին մէջ:

Հնգետասանամայ հասակին նուիրուած նկարչութեան արուեստին, այսօր նէ իր

հոգւոյն բովանդակ խանդավառութեամբը, և գաղափարական մաքրութեամբը կ'ար-տադրէ գործեր՝ որոնք ուշագրաւ են: Նախ տաղրէ գործեր՝ որոնք ուշագրաւ են: Նախ քան Միլանու մէջ իբր նկարչուհի իր հրապարակային յայտնութիւնը, Նիւ Եօրքի մէջ, ուր գացած էր 1948-ին իբր քու-մէջ, առարկայ դարձած է Օր. Մայտա րիսը, առարկայ դարձած է Օր. Մայտա տեղական մամուլի գնահատանքին: «Long

